

УДК 340.12(477)

О.А. АНУФРІЄНКО, канд. юрид. наук,
Луганський національний аграрний університет

ІДЕЯ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Ключові слова: аграрне право, ідея, правовідносини, юридичне забезпечення, відродження духовності

Попередній період розвитку аграрного законодавства України (в тому числі з питань здійснення земельної та аграрної реформ) свідчить про відсутність належного наукового обґрунтування становлення та розвитку окремих аграрно-правових інститутів, аграрного законодавства в цілому, неповне врахування висновків та рекомендацій науки аграрного права України у правотворчій діяльності державних органів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток науки аграрного права України, яка шляхом розробки теоретичних рекомендацій покликана сприяти забезпеченню найбільш ефективного правового регулювання суспільних відносин в аграрному секторі економіки [1, с.2]. Вирішенню вищенаведеної проблеми може сприяти й визначення ідеї (від грецького *ιδέα* – початок, основа) аграрного права України початку ХХІ ст.

Деякі аспекти проблеми зазначеної ідеї аграрного права України початку ХХІ ст. розглядали в своїх працях такі вчені, як О.Г. Данільян, Ю.М. Крупка, В.М. Братасюк, П.Д. Біленчук, В.Д. Гвоздецький, С.С. Сливка, С.А. Бабулик, Н.О. Багай, О.М. Браніцький, М.М. Чабаненко. Не применшуючи наукових досягнень вищезгаданих вчених, слід зазначити що ідея аграрного права України початку ХХІ ст. є невизначеною категорією філософії права. Окреслення цієї категорії – мета нашої статті. Її наукова новизна полягає в тому, що вперше через з'ясування мети та філософсько-правових засобів подальшого пізнання й перетворення українських правовідносин, пов'язаних з аграрною компонентою українського суспільства початку ХХІ

ст., розкривається структура і суть ідеї аграрного права України початку ХХІ ст.

В аспекті цієї наукової розвідки видається цікавою думка Ю.М. Крупки, який небезпідставно зазначає, що аграрне право регулює аграрні відносини, об'єднані за змістом, суттю, цілями та діяльністю [2, с.12]. У ракурсі нашого дослідження небезпідставною видається й твердження М.М. Чабаненко, що аграрні відносини слід розглядати як сукупність органічно пов'язаних земельних, майнових, трудових, організаційно-управлінських відносин, що виникають у сфері сільськогосподарського виробництва за участю аграрних товаровиробників [3, с.15]. З іншого боку, можна припустити, що ідея аграрного права України початку ХХІ ст. – форма осягнення відповідної дійсності в думці, що вимагає усвідомлення мети і філософсько-правових засобів подальшого пізнання й перетворення української правової дійсності, пов'язаної з аграрним сектором економіки.

Отже, завдання цієї статті визначимо як з'ясування вищезазначених мети та засобів.

Стосовно сутності поняття “ідея” виокремимо твердження Георга В.Ф. Гегеля, який влучно стверджував, що ідея чимраз далі розвивається в особі, оскільки спочатку вона – лише абстрактне поняття [4, с.46]. У сучасному філософському мисленні поширеним є тлумачення ідеї як начала внутрішнього конструювання системних утворень [5, с.236]. Погоджуючись з наведеними думками, зазначимо, що ідея аграрного права України початку ХХІ ст. – це досконалість, якої немає в правовій дійсності, але якщо вона буде правильною, тоді, незважаючи на всі перешкоди, вона не буде неможливою.

З'ясування мети подальшого пізнання й перетворення української правової дійсності, пов'язаної з аграрним сектором, доцільно розпочати з розгляду ідеї аграрного права України початку ХХІ ст. в структурному плані. Відомо, що ідея права припускає наявність суб'єктивної (антропологічної) компоненти, яка містить інформацію про те, хто

здатний бути суб'єктом права, на кого воно орієнтується (таким суб'єктом є той, хто вміє відрізнити цінне від нецінного); аксіологічної компоненти, яка являє собою систему цінностей, що реалізується у праві (виражається в інтегральному понятті справедливості); деонтологічної компоненти, яка виступає у вигляді ідеї повинності (виражає єдність прав і обов'язків) [6, с.180]. Не применшуючи значення вищенаведеного, підкреслимо, що, на нашу думку, саме аксіологічний (ціннісний) компонент має вирішальне значення для ідеї права. А реалізація принципу справедливості в умовах України початку ХХІ ст. видається неможливою без відродження, насамперед, духовної культури українських громадян.

Як слушно стверджує В.М. Братасюк, у права є тільки одна мета – людина, особистість, її життя, свободи, приватний інтерес, її доля, безпека, творчість тощо. На думку дослідника попри всі проблеми, якими супроводжується початок реформування правової реальності України, є сподівання, що вищезазначена мета права стане і метою правового реформування в українському суспільстві [7, с.161]. Вважаємо, що зазначене багато в чому відноситься й до аграрного права. Не викликає сумніву той факт, що за відсутності людини взагалі не може існувати й будь-яке позитивне право, в тому числі й аграрне. Тому з'ясування умов належного становища людини, що бере участь в аграрних відносинах, є важливою умовою визначення ідеї аграрного права України початку ХХІ ст. В нашому випадку до суб'єктивної (антропологічної) компоненти можна віднести всіх осіб (суб'єктів аграрного господарювання), що мають відношення до сфери сільськогосподарського виробництва та пов'язаної з нею діяльності.

Вочевидь, велика частка суб'єктів вищенаведених правовідносин має амбівалентну правосвідомість, правовий нігілізм, низький рівень правової культури. Видається, що це пов'язано з системою цінностей, які реально панують у свідомості українців-аграріїв. Здебільшого головним принципом дій зазна-

чених осіб є матеріальне збагачення «будь-якими засобами». Це становище веде до морального зубожіння суб'єктів агропромислового комплексу і, як наслідок, вимирання українців взагалі.

Аксіологічна компонента, на нашу думку, повинна мати основоположною складовою духовність. Саме принцип духовності, як категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення, має бути основоположною ідеєю всіх дій по створенню позитивних норм права у тому числі й тих, що обслуговують аграрну сферу. Коли суб'єкти правотворчості використовують принцип духовності при створенні норм аграрного права, вищезазначені норми відповідають ідеям вічного, незмінного, ідеального природного права. Саме такі позитивні норми здатні відродити культуру агропромислового виробництва в Україні.

Що стосується другої компоненти – структури ідеї аграрного права України початку ХХІ ст., зазначимо наступне. Справедливість в аграрних відносинах – вища цінність, захищати і культивувати яку покликана вся система аграрного права. Вважаємо, що в нашому випадку справедливість передбачає, перш за все, такі відносини між соціальними суб'єктами аграрної сфери, що мають егалітарний характер, тобто кожний із них має рівні права і можливості в межах обумовлених домовленостей. Будь-яка довільна диспропорція в розподілі цих прав сприймається учасниками аграрного виробництва як несправедливість.

Деонтологічна компонента ідеї аграрного права України початку ХХІ ст. характеризує її здатність бути частиною системи джерел публічно визнаного права, зафіксованого вихідним від держави законодавством. Аграрне право повинно мати утилітарно-прикладну спрямованість та слугувати інтересам української держави. Норми аграрного права повинні формувати той мінімум вимог, який можна підтримувати за допомогою організованого насильства. Зазначені норми можуть бути складені тільки з усвідомленням, що

на початку XXI ст. в Україні люди в своїй діяльності не можуть чи не хочуть підкорятися традиційним релігійним, моральним нормам. Отже, метою перетворення української правової дійсності, пов'язаної з аграрним сектором економіки, є відродження традицій національної аграрної культури на засадах, перш за все, принципу духовності, і, як наслідок, припинення процесів духовного і фізичного вимирання української нації та встановлення справедливих суспільних відносин в аграрній сфері українського суспільства.

Що стосується філософсько-правових засобів подальшого пізнання й перетворення української правової аграрної дійсності, слід зазначити нижченаведене. На нашу думку, враховуючи мету цього дослідження, до вищевказаних засобів можна віднести, в самому широкому найширшому розумінні, наступне: способи дії та поведінки, соціальні інтереси, сукупність елементів діяльності, що спрямовані на осмислення, покладання, реалізацію та досягнення мети справедливо-юридичного регулювання суспільних відносин, пов'язаних з аграрною сферою. Не викликає сумніву, що, по-перше, ці засоби повинні сприяти відродженню традицій національної аграрної культури.

Окреслюючи шляхи розвитку української національної культури, П.Б. Біленчук, В.Д. Гвоздецький, С.С. Сливка небезпідставно стверджують, що до механізму розповсюдження культури входять: впровадження нової культурної моделі; відновлення ролі релігії, відновлення цілісного життєвого середовища поселень (архітектурно-просторової організації, інфраструктурного забезпечення, створення цілісної освітньо-виховної програми, створення національної концепції радіо і телебачення (інформаційне забезпечення) [8, с.137]. Безумовно, належне юридичне забезпечення нової культурної політики в аграрному секторі економіки, буде сприяти глибинній трансформації взаємин між державою та зазначеною аграрною сферою, переорієнтації з «керування» на підтримку

державою культурних процесів на селі. Держава повинна визначити основні напрямки фінансування культурного життя на селі та, використовуючи в якості інструмента аграрне право, всіяко сприяти відродженню української національної аграрної культури. Зазначене є найпривабливішим з того, що наша молода держава може показати світовому суспільству.

Щодо відновлення ролі релігії, вважаємо, що це є головним, основоположним засобом відродження традицій національної аграрної культури. Не існує нічого іншого, що здатне надійно тримати людину в «людському виді», творити його совість – постійний внутрішній «суд» кожної людини над собою, ідеальний самоконтроль, категорія етики, через яку здійснюється осмислення, санкціонування та критичний перегляд моральних настанов людської суб'єктивності.

У світлі наших наукових розвідок цікавим є твердження С.А. Бублика, що наочно просліджується факт існування справжньої історичної спадковості та взаємозв'язку різноманітних культур і релігій. На думку вченого, кожна культура втілює властиву лише їй релігію. Дослідник влучно стверджує – релігія досить активно впливає на зміст права і сталість держави [9, с.246]. Погоджуючись в цілому з вищевикладеним, зазначимо, що не дуже високу успішність українського демократичного національного державотворення в цілому та розвиток справедливих правовідносин в аграрній сфері зокрема, ми пов'язуємо, насамперед, з недостатнім рівнем релігійності, та, як наслідок, духовності сучасної української нації.

Щодо створення належного оточуючого суб'єкта аграрних правовідносин життєвого середовища, зазначимо наступне. Вищеокреслене середовище повинно організувати не тільки вітальні (життєві) функції, але й вплинути на формування духовного світу. Це важлива задача української дійсності. Як влучно стверджує О.М. Браніцький, за останні роки спостерігається відтік спеціалістів сільського господарства. Плинність се-

ред зазначеної категорії працівників сягнула 31 відсотка. У фахівців сільськогосподарської галузі, відсутнє бажання працювати за спеціальністю. Серед чинників, що впливають на зазначені процеси, вчений виділяє як політичні (відсутність єдиної державної політики, спрямованої на підвищення ролі спеціалістів при веденні сільськогосподарського виробництва), економічні (серед усіх галузей економіки України середня заробітна плата в сільському господарстві найнижча), так і соціальні (відсутність на селі закладів культури, медичних закладів, дошкільних освітніх закладів тощо) [9, с.2]. Не викликає сумніву, що сукупна інфраструктура кожного українського сільського поселення має бути повноціною і завжди включати наступні складові: технологічну (інженерія і транспорт), архітектурно-просторову, екологічну та культурно-історичну.

Наступним засобом в аспекті нашого дослідження, є юридичне забезпечення створення відповідної цілісної української аграрної освітньо-виховної програми. В цьому питанні головними принципами мають бути духовність, патріотизм та професіоналізм.

Здатність до відродження національної аграрної культури, самотворення має тільки та особа яка дійсно може не тільки пізнавати та відображати навколишню сучасну аграрну сферу, але й відроджувати та творити її. Вищенаведене характеризується такою категорією, як духовність.

Патріотизм як любов до своєї родини, вулиці, села, міста, країни в цілому сприяє тому, що після навчання особа як суб'єкт українського аграрного права буде використовувати свої знання на розвиток Батьківщини, а не якоїсь іншої держави.

Професіоналізм, в ракурсі нашої роботи, – соціальний феномен, існуючий у вигляді специфічних, як правило, інституціональних форм свідомості, відносин, а також норм, цінностей та організацій, що пов'язані з систематичним виконанням особою, як суб'єктом українського аграрного права, суспільно-корисних дій. Підкреслимо, що у

навчально-виховній роботі серед селян цей принцип займає тільки третє місце, основоположні принципи в нашому випадку – духовність та патріотизм.

Щодо юридичного забезпечення створення та функціонування національної концепції радіо та телебачення для аграрного сектора зазначимо наступне. Інформація є потужною соціальною силою. В Україні на початку XXI ст. спостерігається прискорення темпів виробництва і поширення інформації, перетворення її на головний вид послуг, на товар і навіть на владу. Всі зазначені фактори, здебільшого, не сприяють відродженню національної аграрної культури, бо інформація, що доходить до села, здебільшого нав'язує ідеї насильства, розпусти, спрощує духовний світ селянина. Головною тезою більшості інформаційних програм радіо, телебачення, сайтів Інтернет, є «гроші перш за все!». Хоча з грошима в країні без людей робити немає чого. Так чи гроші головна цінність? Ні, – люди й взаємопорозуміння між ними!

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що аграрне право повинно захистити своїх суб'єктів від хибної інформації, яка веде до занепаду культури в цілому та її аграрної складової зокрема.

Отже, аналізуючи все вищенаведене в цій статті, робимо висновок, що ідея аграрного права України початку XXI ст. – категорія філософії права, суть якої – юридичне забезпечення відродження традиційної української національної аграрної культури на засадах відродження релігійності української нації, відповідної культурної політики в аграрному секторі, створення незалежного життєвого середовища на селі, впровадження цілісної креативної (творчої) аграрної української освітньо-виховної програми, захисту суб'єктів аграрних правовідносин від бездуховної інформації.

Перспективу подальших наукових розвідок пов'язаних з онтологією аграрного права вбачаємо в з'ясуванні детермінант аграрного права України початку XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багай Н.О. Розвиток науки аграрного права: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 /НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. –К., 2002. –21с.
2. Крупка Ю.М. Аграрне право України: Навч. посібник /За наук. ред. Н.Р. Малишевої. –К.: Університет “Україна”, 2006. –160 с.
3. Чабаненко М.М. Методи правового регулювання аграрних відносин: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 /НЮАУ. -Х., 2006. –20 с.
4. Гегель, Георг В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. –К.: Юніверс, 2000. –336 с.
5. Левицька О. Ідея // Філософський енциклопедичний словник /Гол. ред.: В.І. Шинкарук; Ред. кол.: Бистрицький Є.К., Булатов М.А., Муратов А.Т. та ін. –К.: Абрис, 2002. -236 с.
6. Філософія права: Навч.посіб. /Данільян О.Г., Байрачна Л.Д., Максимов С.І. та інші; За заг. ред. О.Г. Данільяна. –К.: Юрінком Інтер, 2002. –272 с.
7. Братасюк В.М. Інтелектуальна традиція постмодерну та проблеми реформування правової системи сучасної України // Проблеми філософії права. –Т.2. –К.-Чернівці: Рута, 2004. –С.156-163.
8. Біленчук П.Д., Гвоздецький В.Д., Сливка С.С. Філософія права: Навчальний посібник /За ред. П.Д. Біленчука. -К.: Атака, 1999. –208 с.
9. Бублик С.А. Право як феномен культурно-цивілізаційного процесу // Філософія права: Навчальний посібник /За заг. ред. М.В. Костецького. -К.: Юрінком Інтер, 2000. -С.209-265.
10. Браніцький О. М. Правове становище спеціалістів сільського господарства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 /НЮАУ. -Х., 2006. -20 с.

Ануфрієнко О.А. Ідея аграрного права України початку ХХІ ст. // Форум права. -2007. -№ 3. –С.26-30 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07aouaprc.pdf>

Розкривається структура (антропологічний, аксіологічний і деонтологічний компоненти) та суть ідеї аграрного права України початку ХХІ ст. як юридичне забезпечення відродження традиційної української національної аграрної культури.

Ануфрієнко А.А. Ідея аграрного права початку ХХІ ст.

Раскрывается структура (антропологический, аксиологический и деонтологический компоненты) и сущность идеи аграрного права Украины начала ХХІ ст. как юридическое обеспечение возрождения традиций украинской национальной аграрной культуры.

Anufrienko A.A. Of the idea of the agrarian law Ukrainian of the beginning of the XXI century

The structure (the anthropological, axiological and deontological components) and the essentials of the idea of the Ukrainian agrarian law of the beginning of the XXI century as the legal supply of the revival of the traditional Ukrainian national agrarian culture are revealed.